

Het Verhaal van Woerden

Verhaal 31 Nutsvoorzieningen

Water

In 1853 wordt de eerste waterleidingmaatschappij van Nederland opgericht: de Amsterdamse Duinwater Maatschappij. Het zal dan nog ruim vijftig jaar duren voordat er ook in Woerden gegarandeerd zuiver drinkwater uit de kranen komt. Voor Harmelen, Kamerik en Zegveld duurt dat nog bijna 75 jaar.

Tot ver in de 19e eeuw drinken de mensen in onze gemeente water uit de Oude Rijn, uit de weteringen en poldersloten of hemelwater uit de regenton. Dat water is niet schoon en hoewel de mensen door gewenning een zekere weerstand hebben opgebouwd is het smerige drinkwater een bron voor ernstige ziekten. Cholera, tyfus en andere ziekten, veroorzaakt door het drinken van vies water, maken veel slachtoffers. Een verbetering in de kwaliteit van het drinkwater komt er als de gemeentebesturen op verschillende plaatsen openbare waterpompen gaan bouwen. Door het grondwater vanuit grote diepte omhoog te pompen komt er redelijk zuiver water naar boven. De pomp moet dan wel erg diep geslagen worden maar dat gebeurt niet altijd, waardoor het water in veel gevallen nauwelijks beter is dan het slootwater in de polders.

Als het in de tweede helft van de 19e eeuw duidelijk wordt dat er een verband bestaat tussen het uitbreken van besmettelijke ziekten en slecht drinkwater worden er in het begin, vooral in de steden en stadjes in Nederland, waterleidingbedrijven opgericht. Belangrijke invloed hebben de sinds 1903 bestaande regionale Gezondheidscommissies, die de gemeentebesturen op de huid zitten om de gezondheidswetgeving (Woningwet, Hinderwet, enzovoorts) goed na te leven. De waterleidingbedrijven zijn soms van de gemeente en soms van particulieren. In Woerden komt in 1906 een gemeentelijk waterleidingbedrijf tot stand met de nog altijd bestaande, 28 meter hoge watertoren en bedrijfsgebouwen aan de Oostsingel. De toren is een ontwerp van de bekende "watertorenarchitect" Schotel. Behalve de goed zichtbare watertoren, waarin het water wordt 'opgejaagd' (opgepompt), loopt er een groot stelsel van leidingen en buizen door de binnenstad, waarmee de aangesloten Woerdenaars goed drinkwater kunnen tappen. In het begin vindt nog niet iedereen het nodig om zich bij die dure nieuwe waterleiding aan te sluiten; veel mensen blijven nog lang gebruik maken van pomp- of Rijnwater.

Pas nadat de gemeente een aansluiting op de waterleiding verplicht stelt gaat het aantal aansluitingen op de waterleiding snel omhoog. In het buitengebied gaat het een stuk minder snel: het aanleggen van buizen naar Geestdorp of Honthorst is een kostbare zaak en de paar veehouders, voor wie het aangelegd moet worden, hebben vaak al een eigen pomp.

In de andere kernen van de huidige gemeente Woerden gaat het ook allemaal niet zo vlot. Het duurt nog tot 1925 voordat die gemeentebesturen een drinkwaterleidingbedrijf krijgen. Omdat dit een kostbare zaak is richten veel gemeenten gezamenlijk een waterleidingbedrijf op. Zo ontstaat in 1927 het waterleidingbedrijf West Utrecht met een pompstation in De Meern. Bij dit bedrijf sluit ook de gemeente Harmelen zich aan. Kamerik, Zegveld, Barwoutswaarder en Rietveld werken met nog zeven andere gemeenten in Zuid-Holland samen in de Drinkwaterleiding De Elf Gemeenten. Dit bedrijf bouwt in 1930 een pompstation aan de Grecht op 's-Gravensloot (toen nog gemeente Kamerik), dat ook nog bestaat (de Hogenboom).

Vanaf 1930 is er dus in alle kernen van Woerden een waterleidingbedrijf, maar het zal nog tot ver na de tweede wereldoorlog duren voordat alle inwoners van die kernen ook daadwerkelijk aangesloten zijn. In 1969 sluit de gemeente Woerden zich bij De Elf Gemeenten aan, waardoor de watertoren en de bijbehorende gebouwen hun functie verliezen. De toren is nu gerestaureerd en geschikt voor bewoning.

Tegenwoordig zijn de oude waterleidingmaatschappijen opgegaan in moderne, nieuwe waterleveranciers. In de gemeente Woerden levert Vitens als opvolger van De Elf Gemeenten en Waterleidingbedrijf West Utrecht nu grote hoeveelheden drinkwater aan alle ruim 50.000 Woerdenaars.

Gas en elektriciteit

Het eerste Gasbedrijf in Woerden komt er in 1857. Dit is een particuliere onderneming genaamd 'De Vries Robbé'. Het bedrijf bouwt een gasfabriek op de Westdam, die echter al in 1887 afbrandt. Daarna komt op die plek het nieuwe stadhuis te staan. Door deze gasfabriek wordt het mogelijk de stad met gaslantaarns te verlichten. Ook welgestelden kunnen nu binnenshuis gasverlichting aanbrengen. Vervolgens koopt de gemeente (restanten van) de fabriek van De Vries Robbé en bouwt een nieuwe fabriek aan de buitenwal, waar nu de Willem Alexanderhof is. Oudere inwoners van Woerden kunnen zich de twee grote gashouders van de fabriek herinneren. De productie stopt in 1958 omdat de gemeente zich aansluit bij Gasbedrijf Centraal Nederland. Alleen de distributie blijft dan nog in gemeentelijke handen tot 1989. Bij het afgraven in 1999 van de ernstig vervuilde grond, daar en in de singelgracht, wordt de Romeinse helm gevonden. In Kamerik en Zegveld is nooit zelf gas geproduceerd. Hier gaat men pas in de jaren '60 gebruik maken van aardgas. In sommige buitengebieden gebeurt dit zelfs nog later.

In 1919 begint men in Woerden met de aanleg van het elektriciteitsnet en in juni 1920 is het operationeel. Tot dat moment wordt er van gasverlichting gebruik gemaakt. De

stroom wordt ingekocht van de gemeentelijke lichtfabrieken van Gouda. De stroom komt via bovengrondse hoogspanningsleidingen naar Woerden. In Woerden zijn uit die begintijd nog enkele bijzondere transformatorhuisjes te vinden, zoals aan de Oudelandseweg, bij de Ridderstraat en de Kruittorenweg. Met name de bouwstijl van de laatste is een mooi voorbeeld van de Amsterdamse school. In Snelrewaard wordt elektriciteit pas na de Tweede Wereldoorlog beschikbaar.

Meer weten?

Woerden en omgeving:

- *50 jaar waterlevering door De Elf Gemeenten* (Woerden, 1980)
- *Honderd jaar water in Utrecht: jubileumnummer De Koerier* (Utrecht, 1983)
- Meyere, J.A.L. de, e.a. *Water lekker nat: drinkwatervoorziening in de provincie Utrecht* (Utrecht, 1997)
- Es, Jan van en Ginkel-Meester, Saskia van, *Woerden, Geschiedenis en architectuur* (Zeist, 2000)

Rechten

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van de tekst is toegestaan onder vermelding van "Bron: Het Verhaal van Woerden".